

УДК 347.23:573.4

СПЕЦІАЛЬНІ ОЗНАКИ ТВАРИНИ ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Устименко О. А.,

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: Статтю присвячено аналізу спеціальних ознак тварини як об'єкта права власності, а саме таких ознак як біологічна відтворюваність тварини та одухотвореність. Автор доводить, що саме одухотвореність є ознакою, яка визначила особливий характер правового регулювання тварини в якості об'єкта цивільних прав у цілому, та права власності зокрема, й зробила неможливим віднесення тварини до різновиду речей.

Ключові слова: спеціальні ознаки, тварина, об'єкт, одухотвореність.

Анотация: Статья посвящена анализу специальных признаков животного как объекта права собственности, а именно таких признаков как биологическая воспроизводимость животного и одушевленность. Автор доказывает, что именно одушевленность является признаком, который определил особый характер правового регулирования животного в качестве объекта гражданских прав в целом, и права собственности в частности, и сделал невозможным отнесение животного к разновидности вещей.

Ключевые слова: специальные признаки, животное, объект, одушевленность.

Annotation: This article analyzes the special features animals as objects of property, including such features as a biological reproducibility animals and spirituality. The author argues that spirituality is a sign that identified the special nature of the legal regulation of the animal as the object of civil rights in general and in particular property rights, and made it impossible assignment of animals to a variety of things.

Key words: special features, animal, object, spirituality.

Упродовж останніх часів спостерігається тенденція зростання уваги з боку суспільства до правовідносин, які тим чи іншим чином пов'язані з тваринами. Означене можна пояснити тим, що з найдавніших часів і до сьогодні тварина перебуває поруч з людиною, використовується нею для задоволення різноманітних потреб: господарських, побутових, медичних, естетичних, навчальних, охоронних тощо. При цьому відносини, що виникають з цього приводу, варіативно можуть підпадати під сферу регулювання норм різних галузей права: цивільного, кримінального, адміністративного, екологічного тощо. Традиційно найбільш розповсюдженими є відносини, які складаються стосовно тварини, що виступає об'єктом права власності.

Тварина, як об'єкт права власності, характеризується сукупністю відповідних ознак, що дозволяють виокремити її серед усіх інших об'єктів права власності. Ці ознаки можна розподілити на дві групи: загальні, які притаманні тварині нарівні з усіма іншими об'єктами правами, та спеціальні, які є унікальними ознаками, що притаманні виключно такому об'єкту права власності як тварина.

До загальних ознак тварини, як об'єкта права власності, можна віднести матеріальність, цінність, відповідність вартісному еквіваленту та оборотоздатність. До спеціальних ознак тварини можна віднести біологічну відтворюваність та одухотвореність [1, с. 3]. Наведений перелік не є закритим та дозволяє розглядати паралельно з наведеними й інші характеризуючі ознаки такого нетривіального об'єкта права власності. Зокрема, доволі цікавою вбачається наукова позиція О. М. Пузевич, який зазначає, що індивідуалізуючою (або спеціальною) ознакою тварини, яка є характерною

тільки для цього об'єкта цивільних прав, є «ім'я» тварини – її кличка. Дослідник зауважує, що речам зазвичай не присвоюються імена, оскільки момент присвоєння імені необхідний переважно для спілкування, що є абсолютно зайвим по відношенню до неодухотвореного предмету. Ім'я виділяє тварину, надає їй особливу значущість у порівнянні з іншими, закріпленими у цивільному законодавстві видами майна [2, с. 78].

Вважаємо наведене дещо спірним, адже непоодинокими є випадки, коли тварині взагалі не присвоюється кличка, а надається тільки ідентифікуючий номер чи видається ідентифікуючий документ (переважно сільськогосподарським тваринам та тваринам, що використовуються у племінній справі). Дикі тварини отримують кличку у переважній більшості випадків тільки тоді, коли вони вилучаються з природних умов існування та поміщуються у зоопарки, цирки або інші подібні заклади, проте, це також не може виступати повноцінним аспектом їх ідентифікації.

Що стосується законодавчого врегулювання зазначеного, то доречним буде зауважити, що вимога наділення тварини кличкою не є імперативною. Відповідно до п. 1.4 Положення про Єдиний державний реєстр тварин, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 578 від 25.09.2012 року [3], кличка тварини вноситься до реєстру за наявності. Окрім цього, факт наявності тільки клички тварини буде недостатнім доказом при ідентифікації тварини в разі виникнення судового спору. Не змінює цього й те, що кличка тварини може бути зазначена у відповідних документах (переважно це стосується домашніх тварин), або тварина «відкликається» при озвученні наданої їй клички. За таких обставин, наділення тварини кличкою носить характер фікції з правової точки зору і братися судом до уваги при вирішенні

спорів про встановлення права власності на тварину або витребування її з чужого незаконного володіння не може.

Є. О. Харитонов та Н. О. Саніахметова серед властивостей тварин, що є об'єктами цивільних прав, визначають таку їх властивість як відновлюваність [4, с. 173]. Ця позиція є доволі спірною, адже, дійсно, тварина, яка отримала певні тілесні ушкодження може відновитись за певний період часу (загоїться рана, відросле зрізана шерсть, зростеться зламана кістка тощо). Втім, у багатьох випадках, пов'язаних з біологічним існуванням тварини, застосування до неї такої ознаки як відновлюваність є сумнівним (наприклад, втрата зуба або кінцівки, врешті-решт смерть). Якщо розглядати наведену ознаку з точки зору репродуктивних функцій тварин, можливості мати потомство, то більш коректним з філологічної точки зору тут буде застосування терміну «відтворення», а не «відновлюваність». Дійсно, здатність до відтворення є унікальною особливістю живих істот, й вона може бути зарахована до переліку ознак, що характеризують тварину як об'єкт права власності, та віднесена до спеціальних ознак, що притаманні суто цьому об'єкту.

Наступна спеціальна ознака тварини – одухотвореність, у формулюванні «особливість» закріплена на законодавчому рівні як така, що притаманна виключно тварині як об'єкту цивільних прав: у статті 180 Цивільного кодексу України зазначено, що тварина є особливим об'єктом цивільних прав [5]. Як акцентує О. А. Поротикова, прикметник «особливий» при характеристиці тварини, що виступає об'єктом цивільних прав, застосовується внаслідок того, що тварина є живим, одухотвореним об'єктом [6, с. 212]. Дійсно, ця ознака є унікальною, оскільки жоден з інших об'єктів, залучених до цивільного обороту, такою здібністю не наділений внаслідок факту існування та не може придбати її шляхом проведення будь-яких маніпуляцій або трансформацій. З семантичної точки зору одухотвореність визначається як наявність духу або життя [7, с. 1076], наділення ознаками живої істоти життя [8, с. 237].

Людство з давніх часів визнавало за тваринами наявність одухотвореності. Загальновідомими в культурі людства є культу тварин, відповідно до концепцій яких визнавалась не тільки наявність у тварини душі, а й провадилось наділення тварини певним «божественним» началом. Як один з прикладів можна навести ставлення до корів в індуїзмі. В українській мові існує усталений фразеологічний оборот «священна корова», який означає що відповідний об'єкт, який так охарактеризовано, є таким, що дуже високо ціниться, шанується, має стан недоторканності.

Як зазначає радянська дослідниця З. В. Соколова, сліди вшанування тварин у тому чи іншому вигляді пронизують релігії всіх часів і народів. Універсальною була найдавніша форма шанування тварин – тотемізм, який є однією з причин широкого розповсюдженого існування культу тварин. Сліди тотемізму простежуються в релігійних уявленнях майже всіх народів. Походження тотемізму пов'язано, як зауважує дослідниця, очевидно, з тим, що на ранніх етапах розвитку людина ще не виділяла

себе з природи, зі світу тварин, для неї тварини, птахи, рослини були такими ж істотами, як і вона сама. У вигляді тварини представлялася й душа людини. У древніх персів, наприклад, собаки оточувалися найбільшим пошаною, бо вважалося, що в них поміщаються людські душі після смерті. Деякі групи австралійців не вбивають кенгуру і взагалі не їдять його м'ясо, хоча це саме велика тварина на континенті [9, с. 6-7; 202].

Відомий науковець І. Ф. Заячковський присвятив окрему працю пам'ятникам тваринам, в якій дослідив факти встановлення з різних епох та у різних країнах людиною пам'ятників тваринам як свідчення їх особливої близькості для людини на знак пошани, вдяки або за внаслідок їх «обожествлення» у різних релігіях та культурах [10].

Законодавець, у свою чергу, в окрему частину статті 180 ЦК України виділив положення проте, що правила поведження з тваринами встановлюються законом, тим самим підкресливши особливість тварин як об'єкта цивільних прав. Вочевидь, мається на увазі дотримання вимог законодавства України про захист тварин від жорстокого поводження, у тому числі й однойменного закону. Означеним нормативно-правовим актом регулюються правила утримання та поведження з тваринами, які виключають жорстокість по відношенню до тварини, що закріплює унікальний статус тварини як «живого» об'єкту цивільних прав.

Отже, одухотвореність тварини є головною ознакою, яка визначила особливий характер її правового регулювання в якості об'єкта цивільних прав у цілому та права власності зокрема, й зробила неможливим проставляння знаку рівняння між дефініціями «тварина» та «річ». Варто відзначити, що майже за двадцять років до набрання чинності ЦК України, радянський цивіліст О. А. Красавчиков зауважував, що найпоширенішим є уявлення про те, що річчю є неживий предмет і ніхто, як правило, не називає тварину (коня, собаку, корову тощо) речами [11, с. 179]. Аналогічної думки у сучасній цивілістиці притримується І. В. Спасибо-Фатєєва, яка ремаркує, що доволі частим є намагання віднести тварин до «живих речей» та звертає увагу на ставлення законодавця до тварин як до живих істот, відмінних від речі [12, с. 48-49].

Співзвучною вищевказаним є наукова позиція Є. Ф. Євсєєва, якийзначає, що тварини не відносяться ані до речей, ані до особливого їх різновиду (так званих одухотворених речей або предметів) і являють собою самостійний об'єкт цивільних прав [13].

Втім, при характеристиці означеної ознаки, притаманної тварині, викликає запитання: якщо тварина перестає бути одухотвореною, живою істотою, тобто помирає, чи продовжує вона в цьому випадку охоплюватись категорією «тварина-об'єкт права власності»? Адже в цьому випадку вона втрачає ту саму «особливість», ознаку, притаманну виключно тварині як об'єкту прав власності. До того ж, у разі смерті тварина перестає потребувати харчування, догляду, забезпечення санітарно-гігієнічних норм та вимагати понесення інших матеріальних витрат з боку власника щодо її утримання. Вважаємо, що особа є власником тварини

до моменту її умертвіння (як насильницького, так і природного), після умертвіння тварини вона автоматично переходить у категорію власника «не одухотвореної» субстанції: м'яса, шкіри та інших продуктів харчування й вжитку. Отже, тварина в разі смерті залишається твариною з біологічної точки зору, але перестає класифікуватись з позицій права як «тварина-об'єкт права власності» і переходить до категорії «річ-об'єкт права власності». Це зумовлено тим, що тварина втрачає одухотвореність, ознаку, яка притаманна виключно їй як об'єкту права власності.

Підводячи підсумки, слід зауважити, що тварина як об'єкт права власності характеризується сукупністю відповідних ознак, що дозволяють її виокремити серед усіх інших об'єктів. Ці ознаки можна розподілити у дві групи: загальні, які притаманні тварині нарівні з усіма іншими об'єктами права власності, та спеціальні, які є унікальними ознаками, що притаманні виключно такому об'єкту права власності як тварина – біологічна відтворюваність та одухотвореність. Одухотвореність тварини є саме тією ознакою, яка визначила особливий характер її правового регулювання в якості об'єкта цивільних прав в цілому та права власності зокрема, й зробила неможливим проставлення знаку рівняння між дефініціями «тварина» та «річ».

ЛІТЕРАТУРА

1. Устименко О. А. Тварина як об'єкт права власності (цивільно-правовий аспект) [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Устименко Олена Анатоліївна. – Київ, 2014. – 20 с.
2. Пузевич А. Н. Понятие и признаки животных как объекта гражданского права // Юридическая наука. – 2011. – № 4. – С. 77–78.

3. Положення про Єдиний державний реєстр тварин: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25.09.2012 року № 578 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 79. – Ст. 3217.
4. Цивільне право України: підруч. / Є. О. Харитонов, Н. О. Санахметова. – К. : Істина, 2003. – 776 с.
5. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11 (28.03.2003). – Ст. 461.
6. Проблема злоупотребления субъективным гражданским правом / О.А. Поротикова – 2-изд., испр. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 280 с.
7. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: Современное написание: В 4 т. Т. 2. И-О / В.И. Даль. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 1278 с.
8. Русско-украинский словарь. Т. II. [Под ред. С.И. Головащук]. – Київ, «Наукова думка», 1970. – 756 с.
9. Соколова З. П. Культ животных в религиях. – М. : Наука, 1972. – С. 215.
10. Заяичковский И. Ф. Памятники животным. – К. : Рад. школа, 1983. – 160 с.
11. Советское гражданское право: учебник. В 2-х томах. Т. 1 / Т.И. Илларионова, М.Я. Кириллова, О.А. Красавчиков и др.: под ред. О.А. Красавчикова. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высш. шк., 1985. – 544 с.
12. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 4: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х. : ФО-П Колісник А. А., 2010. – 768 с.
13. Евсеев Е. Ф. О соотношении понятий «животное» и «вещь» в гражданском праве / Е. Ф. Евсеев // Законодательство и экономика. – 2009. – № 2. – С. 23-26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.civilista.org/article.php?id=13>.

УДК 346.7:338.48

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Білоус О. О.,

старший викладач

Харківського торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

Анотація: У статті висвітлені проблеми правового регулювання туристичної діяльності. Проведено аналіз нормативно-правових актів у цій сфері. Запропоновано шляхи вдосконалення правового регулювання та управління розвитку туризму.

Ключові слова: туристична діяльність, туризм, соціальний туризм, внутрішній туризм.

Аннотация: В статье освещены проблемы правового регулирования туристической деятельности. Проанализированы нормативно-правовые акты в этой сфере. Предложены пути совершенствования правового регулирования и управления развития туризма.

Ключевые слова: туристическая деятельность, туризм, социальный туризм, внутренний туризм.

Annotation: The article highlights the problems of legal regulation of tourist activity. The analysis of legal acts in the field has been done. Ways of improving the regulation and management of tourism.

Key words: travel, tourism, social tourism, domestic tourism.

Туризм у багатьох країнах світу є пріоритетним напрямом розвитку національної економіки та культури. Це зумовлено динамічністю, високо

прибутковістю та великим позитивним соціально-економічним і культурним впливом туризму на розвиток країн. Туристична галузь є специфічним і досить складним об'єктом державного управління.

Туризм впливає на збереження й розвиток культурного потенціалу, веде до гармонізації